

IV. ПРОБЛЕМИ ІНШИХ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА

УДК 34:351.746.1:2

Давиденко Микола Олександрович – кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії № 3 науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-5133-8592>
jinn7slim@gmail.com

Давидова Тетяна Олександрівна – кандидатка юридичних наук,
заступниця директора центру –
начальник організаційно-наукового відділу
науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України,
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-8431-9024>
tatada2009@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/228-242>

Правовий механізм захисту релігійної складової національної безпеки України: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення

У статті робиться акцент, що в умовах широкомасштабної воєнної агресії РФ проти України духовно-релігійна сфера є однією з найважливіших складових елементів формування національної безпеки України. Наголошено на серйозній загрозі національній безпеці України, що скоює антиукраїнська діяльність російської православної церкви та інших релігійних організацій російської федерації, зокрема шляхом поширення ідеології «руського міра» в інформаційному середовищі та її безпосереднього впливу на окремі релігійні організації України, а саме Українську православну церкву.

Метою статті є дослідження сутності і змісту правового механізму захисту релігійної складової національної безпеки України.

Пропонується визначення «правового механізму захисту релігійної складової національної безпеки», формулюється його сутність (мета) та складові елементи: нормативний та інституційний. Досліджується нормативно-правове закріплення сучасних загроз національній безпеці України в релігійній сфері. Зауважується, що часто проблеми ефективного забезпечення безпеки тієї або іншої держави багато в чому пов'язані саме з некоректною правовою оцінкою загроз або відсутністю їх нормативної регламентації в правових актах.

Зазначаються основні проблемні питання правового регулювання протидії загрозам національній безпеці України в духовно-релігійній сфері, а саме: відсутність правового закріплення поняття «релігійна безпека»; в нормативно-правових актах зазначаються різні загрози, що можуть виникнути у релігійному середовищі; більшість із них не мають правового визначення у нормативних актах та не регламентовані у кримінальному законодавстві; відсутній чіткий правовий механізм реалізації Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій»; потреба внесення змін до Кримінального

кодексу України в частині криміналізації діянь що стосуються релігійних об'єктів тощо. Аналізуються релігійні загрози за небезпечністю впливу на національну безпеку держави та пропонується їх авторська класифікація. Пропонуються напрями удосконалення нормативних та інституційних елементів правового механізму захисту релігійної складової національної безпеки.

Ключові слова: релігійна безпека, правовий механізм, духовно-релігійна сфера, іноземна релігійна організація, релігійний фундаменталізм, релігійний екстремізм, радикалізм, загроза, національна безпека.

Вступ

Релігія ніколи не перебуває осторонь від швидкоплинних геополітичних процесів. Історія свідчить, що релігійні вчення та організації, протягом століть, а значною мірою і нині, впливають не тільки на життя окремих індивідів і суспільства в цілому, а й на світову політику та міжнародні відносини. Держави часто використовують конфесійне середовище для реалізації своїх геополітичних інтересів. Україна є поліконфесійною державою з багатою релігійною історією і духовним культурним спадком, тому релігійний чинник значною мірою впливає на перебіг соціальних, політичних, економічних процесів держави та формує її міжнародний авторитет. Зазначимо, що духовно-релігійна складова національної безпеки України формується через можливість реалізації особистістю свого права на свободу совісті (світогляду) і віросповідання, культурного, творчого потенціалу, а реалізується у практичній площині через сукупність взаємовідносин між державними органами, громадськими об'єднаннями, політичними партіями, церковно-релігійними організаціями різної конфесійної належності.

Слід зазначити, що духовна складова українського народу це комплексне поняття, що включає в себе:

- культурний розвиток громадян України, створення умов для реалізації творчого потенціалу людини та суспільства, забезпечення рівних можливостей для всіх громадян України у задоволенні культурно-духовних потреб;

- відродження духовних цінностей Українського народу, захист та примноження його культурного надбання, збереження національної культурної спад-

щини, підтримка розвитку культури і мистецтва, відродження та збереження культурної самобутності регіонів;

- створення умов для консолідації суспільства на основі національної системи духовних цінностей, у центрі якої людина, її духовний розвиток, права і свободи, максимальне забезпечення її потреб;

- відновлення повноцінного діалогу між представниками різних соціальних та етнічних груп, культур та релігійних конфесій;

- забезпечення умов для формування толерантного суспільства, гарантування свободи совісті (світогляду) та віросповідання.

Через це духовно-релігійні відносини є одними із найбільш суспільно-формуєчих у внутрішньополітичному житті держави та важливою складовою забезпечення національної безпеки України. Виникнення внутрішніх і зовнішніх загроз у цій сфері може серйозно дестабілізувати суспільно-політичну ситуацію в країні, знизити її міжнародний авторитет та призвести до розколу суспільства, який подолати буде дуже складно.

Слід звернути увагу, що наразі Українська держава в умовах правового режиму воєнного стану продовжує будувати та удосконалювати правовий механізм захисту релігійної складової національної безпеки. На наш погляд, саме комплексний розгляд та класифікація загроз національній безпеці України в сучасному правовому полі, визначення основних правових колізій і пошук шляхів удосконалення правового механізму захисту релігійної складової національної безпеки у релігійній сфері дозволить мінімізувати деструктивний вплив цих

загроз та антиукраїнської політики «русского міра» російської православної церкви на теренах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблема розуміння механізму правового регулювання, його взаємозв'язку із механізмом дії права та реалізації правових норм, зокрема і у визначенні фундаментальних основ захисту прав людини у громадянина знайшла належне місце в працях таких учених як: М.А. Погорецький, М.М. Погорецький, А. Черняк, С. Алексєєв, О. Вітченко, С. Бобровник, А. Бобильов, В. Гойман, Ю. Гревцов, В. Горшенєв, Л. Завадська, О. Зайчук. В свою чергу аналіз впливу релігійного фактора в суспільних конфліктах вивчали: М. Мчедлов, В. Рагузін, Л. Баширов, Т. Кудріна, Л. Рубан; Р. Блобаум, Дж. Фалтон, Р. Гауффік, К. Рао, А. Шарма, Д. Малишева та ін. Проблему конфліктності в міжконфесійних відносинах України досліджували видатні вчені: А. Колодний, А. Арістова, В. Єленський, О. Саган, С. Здіорук, Б. Лобовик, Л. Филипович, А. Нуруллаєв, Н. Трофимчук, Ю. Зуєв, Ф. Овсієнко та інші. Питанню дослідження правових та інституційних основ забезпечення релігійної безпеки України присвятили свої праці такі провідні вчені як: Л. Филипович, А. Міщук, М. Міщук, Д. Горевой, Т. Калениченко та інші.

Утім, системних досліджень, об'єднаних навколо теми правового аналізу загроз національній безпеці держави в релігійній сфері та визначення правового механізму захисту релігійної складової національної безпеки України, на сьогодні бракує.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є дослідження сутності і змісту правового механізму захисту релігійної складової національної безпеки України.

Для досягнення визначеної мети поставлено такі завдання:

1. дослідити сутність та розкрити складові елементи правового механізму захисту релігійної складової національ-

ної безпеки України;

2. здійснити аналіз нормативно-правових актів України на предмет формулювання загроз національній безпеці України в релігійній сфері;

3. класифікувати сучасні загрози релігійній складовій національної безпеки України;

4. сформулювати пропозиції до удосконалення правового механізму захисту релігійної складової національної безпеки України.

Матеріали та методи

Для досягнення поставленої мети дослідження та з урахуванням предмету і завдань дослідження нами застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Діалектичний метод пізнання об'єктивної дійсності використано для дослідження правового механізму захисту релігійної складової національної безпеки України.

Порівняльно-правовий метод використовувався автором для порівняння норм законодавства, а також вимог окремих спеціальних нормативно-правових актів. Метод порівняльного аналізу дозволив дослідити наукові праці, які присвячені різним аспектам регулювання релігійної сфери в Україні. Герменевтичний метод дозволив дослідити вимоги нормативно-правових актів, що встановлюють вимоги до правомірної діяльності різних релігійних організацій на території України. Формально-логічні методи були використані для формулювання остаточних висновків дослідження та перспективних напрямів подальших наукових розробок.

Виклад основного матеріалу

Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку (Закон № 2469-VIII, 2018). Реалізація державної політики у сферах національної безпеки, зокрема і релігій-

ній, неможлива без злагодженого правового механізму. Досить вдало, на нашу думку, сформулювали бачення сутності правового механізму М. Кельман і О. Мурашин, які зазначають, що правовий механізм являє собою необхідний та достатній для досягнення конкретної юридичної цілі системний комплекс юридичних засобів, організованих послідовно і діючих поетапно, відповідно до нормативно заданої процедури (Кельман, Мурашин, 2006, с. 372). Водночас, Ю. Кривицький розуміє під механізмом правового регулювання взятую в єдності всю сукупність правових засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини (Кривицький, 2009, с. 24). З іншої сторони, провідний фахівець у галузі правознавства О. Скакун вважає, що під механізмами правового регулювання слід розуміти процес переведення нормативності права в упорядкованість суспільних відносин, здійснюваний за допомогою системи правових засобів і форм з метою задоволення публічних і приватних інтересів, забезпечення правопорядку («належне» у праві стає «сущим», тобто норми права перетворюються на правомірну поведінку суб'єктів права) (Скакун, 2009, с. 265). Крім того, вчені М. Погорецький та О. Саленко звертають нашу увагу на важливість дотримання прав і свобод особи, зокрема у кримінальному провадженні, як невід'ємного елементу сучасного механізму правового регулювання (Погорецький, Саленко, 2020, с. 128).

На наш погляд, правовий механізм захисту релігійної складової національної безпеки України полягає у системі правових норм, принципів, процедур, інститутів, а також діяльності державних органів, які спрямовані на охорону релігійної сфери держави від загроз, що мають на меті дестабілізувати суспільство, порушити стабільність міжконфесійних відносин або бути використані як інструмент гібридної агресії. Водночас, слід акцентувати увагу на складових елементах цього механізму, які доцільно розділити

на нормативний та інституційний.

Механізм забезпечення прав у системі захисту релігійної складової національної безпеки України має будуватися за логікою, подібною до процесуально-гарантійного механізму захисту прав учасників кримінального процесу, обґрунтованого у працях М.А. Погорецького (Погорецький, 2012, с. 93–101). Як і у сфері кримінальної юстиції, де держава зобов'язана створити цілісну систему правових, організаційних та процедурних гарантій, що унеможливлюють свавільне втручання у права особи, у сфері релігійної безпеки цей механізм повинен забезпечувати превентивну та реактивну функції захисту. Йдеться про поєднання правових норм, інституційних засобів, контролюючих і судових процедур, спрямованих на забезпечення рівноваги між охороною національних інтересів держави та дотриманням конституційних прав людини і громадянина. Як слушно зазначає М. Погорецький, людина є первинним суб'єктом захисту, і будь-який державний механізм, навіть у сфері безпеки, має бути підпорядкований ідеї захисту її прав і свобод, а не їх обмеження (Погорецький, 2002, с. 293–297). Відтак, механізм забезпечення прав у межах правового захисту релігійної складової національної безпеки слід розглядати як багаторівневу систему взаємодії норм конституційного, кримінального, адміністративного, інформаційного та спеціального безпекового права, що забезпечує легітимність і пропорційність дій держави при нейтралізації релігійних загроз. Такий підхід сприяє формуванню «людиноцентричної» моделі національної безпеки, у якій забезпечення прав і свобод громадян виступає ключовим критерієм ефективності державної політики у релігійній сфері (Погорецький, 2002, с. 211–219).

Нормативний елемент полягає у чіткому законодавчому закріпленні існуючих і можливих загроз релігійній складовій національної безпеки України, удосконаленні юридичного механізму забезпечення конституційних прав віру-

ючих усіх без винятку релігійних організацій, що діють в межах чинного законодавства та Конституції України, правовій протидії релігійному колабораціонізму та антиукраїнському впливу російської православної церкви та інших іноземних релігійних організацій, керівні центри котрих розташовані у країні-агресорі по відношенню до України, притягнення російської федерації до відповідальності за кримінальні правопорушення за воєнні злочини, що скоєні проти представників релігійних громад та релігійних культурних об'єктів тощо.

Інституційний елемент полягає у діяльності державних органів щодо реалізації правових елементів у практичній площині: Рада національної безпеки і оборони України розробляє стратегії національної безпеки, та запроваджує санкції проти впливових представників релігійних організацій; Державна служба України з етнополітики та свободи совісті здійснює моніторинг релігійної ситуації в Україні, взаємодіє з релігійними організаціями, надає статус юридичної особи релігійним організаціям, перевіряє афілійованість релігійних організацій України з іноземними релігійними організаціями країни-агресора тощо; Служба безпеки України: здійснює контррозвідувальну діяльність і проводить безпекові заходи з протидії підпільній діяльності спецслужб та релігійних організацій рф у релігійному середовищі України, виявляє факти релігійного колабораціонізму тощо; місцеві органи виконавчої влади забезпечують реєстрацію статутів та зміни юрисдикції релігійних громад, організовують релігійні зібрання, культові заходи та богослужіння у громадських місцях тощо.

Водночас, аналіз чинного правового механізму захисту релігійної складової національної безпеки викликає низку запитань у правовій та практичній площині його реалізації. Перш за все, це стосується визначення загроз національній безпеці у релігійній сфері. Так, аналіз нормативно-правових актів, присвячених забезпеченню державної та націо-

нальної безпеки, показує, що юридичне поняття «загроза» є відправною точкою всіх міркувань та визначень юристів і правознавців.

На сьогодні Закон України (далі – ЗУ) «Про національну безпеку України» деталізував понятійно-категоріальний апарат щодо сфери загроз національній безпеці України, зокрема: у п. 6 ст. 1 ЗУ «Про національну безпеку України» дано визначення «загроза національній безпеці України» – це явище, тенденція або чинник, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України (Закон № 2469-VIII, 2018).

Під можливістю, як відомо, розуміється об'єктивна тенденція розвитку системи безпеки. Можливість складається під впливом певних умов та факторів. Ми вважаємо, що, стосовно загроз національній безпеці України, в цю сукупність умов і факторів входять і релігійні. Поняття національної безпеки знаходимо у п. 9 ст. 1 цього Закону – «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз».

Під національними інтересами, які неодноразово згадуються у п. 6 та п. 9 ст. 1 Закон розуміє – «життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян» (Закон № 2469-VIII, 2018).

Вищевикладене дає змогу зробити висновок, що метою правового механізму захисту релігійної складової національної безпеки є забезпечення такого рівня існування взаємоузгоджених нормативних конструкцій, принципів та норм, які дають можливість досягти належного рівня забезпечення релігійної безпеки держави з дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина. Водночас, під релігійною безпекою

України ми розуміємо стан захищеності особистості, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, що формуються в релігійній сфері, необхідний для зміцнення основ конституційного ладу і суверенітету України.

Слід відразу зауважити, що релігійний чинник довгий час займав другорядне значення в нормотворчому формулюванні механізму захисту національної безпеки України. Як фактор забезпечення національної безпеки, власне релігійний чинник навіть не потрапив у концепцію (основи державної політики) національної безпеки 1997 року, оскільки в ній йшлося про тенденції моральної та духовної деградації в суспільстві, як загрози національній безпеці у соціальній сфері (Концепція, 1997). І лише вже в у Законі України «Про основи національної безпеки України» (Закон № 964-IV, 2003), який прийшов на заміну цій Концепції, релігійний чинник виокремлюється із загальних «духовних цінностей», а останні потрапляють вже у розряд «національних інтересів».

Цікаво, що у колишньому Законі України «Про основи національної безпеки України» у ст. 7, у якому були визначені загрози національній безпеці у внутрішньополітичній сфері, знаходимо чітко «можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин, радикалізації та проявів екстремізму в діяльності деяких об'єднань національних меншин та релігійних громад» (Закон № 964-IV, 2003). А серед напрямів державної політики у ст. 8 було визначено «забезпечення міжконфесійної стабільності та запобігання конфліктним загостреннями на релігійній основі, недопущення протистояння різних церков, у тому числі щодо розподілу сфер впливу на території України».

Тобто, цей закон серед загроз у релігійній сфері визначав наступні, а саме:

- конфлікти у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин;
- протистояння різних церков, у тому числі щодо розподілу сфер впливу на території України;

– радикалізацію та прояви екстремізму в діяльності релігійних громад.

З іншого боку, жодної згадки у чинному ЗУ «Про національну безпеку України» у порівнянні із колишнім ЗУ «Про основи національної безпеки України» стосовно загроз у релігійній сфері немає (Закон № 2469-VIII, 2018).

Утім, стаття 10 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» зобов'язує державні органи турбуватися про «відновлення повноцінного діалогу між представниками різних соціальних та етнічних груп, культур та релігійних конфесій», забезпечувати умови «для формування толерантного суспільства, гарантування свободи совісті та віросповідання» (Закон № 2411-VI, 2010).

Слід відразу зауважити, що загрози релігійній безпеці чітко в законодавстві не визначені. Наприклад, частково загрози у релігійній сфері визначаються у новій Стратегії національної безпеки України (далі – СНБУ) «Безпека людини-безпека країни». А саме у п. 10. СНБУ визначено, що «сучасна модель глобалізації уможливила поширення міжнародного тероризму та міжнародної злочинності, зокрема у кіберпросторі, наркоторгівлі, торгівлі людьми, *релігійного та ідеологічного фундаменталізму та екстремізму*, підживлюваного з-за кордону сепаратизму, нелегальної міграції, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, розповсюдження зброї масового ураження тощо». У п. 33 СНБУ знаходимо «Україна, прагнучи зміцнити заснований на демократичних нормах і цінностях міжнародний порядок, бере активну участь у протидії тероризму, політичному та *релігійному екстремізму*».

А у п. 46. СНБУ визначено, що громадянин має відчувати себе у безпеці. З цієї метою держава буде: рішуче протидіяти спробам розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, приниження національної честі та гідності, образи почуттів громадян через їхні релігійні переконання,

а також обмеженням прав або встановленню привілеїв за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань тощо (Стратегія, 2020).

Тобто Стратегія визначає наступні види загроз національній безпеці України у релігійній сфері:

- релігійний фундаменталізм;
- ідеологічний фундаменталізм;
- релігійний екстремізм;
- розпалювання релігійної ворожнечі та ненависті;
- образа почуттів громадян через їхні релігійні переконання;
- встановлення привілеїв за ознаками релігійних переконань.

З іншого боку, тлумачення цих загроз у цій Стратегії не передбачено.

Нова Стратегія забезпечення державної безпеки України (далі – СДБУ), введена в дію Указом Президента України від 16 лютого 2022 року визначає у п. 15 розділу 2 «Безпекове середовище та загрози державній безпеці» наступне: «...сучасна модель глобалізації уможливила поширення міжнародного тероризму, *релігійного фундаменталізму*, політичного та *релігійного екстремізму* тощо» (Стратегія, 2022). Тобто у СДБУ визначено чітко всього 2 загрози державній безпеці у релігійній сфері: релігійний фундаменталізм та релігійний екстремізм, які перекликаються і з СНБУ.

А Стратегія воєнної безпеки України, визначаючи глобальні, регіональні та національні аспекти безпекового середовища у контексті воєнної безпеки апелює до «загострення конфліктів, спричинених етнічними, релігійними, міграційними, економічними та іншими чинниками» (Стратегія, 2021). У свою чергу Стратегія інформаційної безпеки України серед стратегічних завдань, що мають формувати напрями забезпечення інформаційної безпеки визначає: «...протидію дезінформації та інформаційним операціям, насамперед держави-агресора, спрямованим на розпалювання національної, між-етнічної, расової, релігійної ворожнечі та ненависті» (Стратегія, 2021).

Тобто ми бачимо, що деякі загрози в різних Стратегіях частково дублюються за назвою, але змістова їх інтерпретація не надається, що змушує звертатися до інших джерел для їх тлумачення.

Наприклад, у науково-практичному коментарі Кримінального кодексу України стосовно ст. 161 КК України «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками» під діями, що спрямовані на *розпалювання релігійної ворожнечі* фахівці формують наступний перелік:

- публічні підбурювання до вигнання за межі України або переселення в інші її регіони представників етнічних чи расових груп;
- розповсюдження матеріалів із завідомо неправдивими вигадками щодо таких груп, пропаганда релігійної винятковості чи нетерпимості;
- заборона відправлення релігійних культів;
- знищення або пошкодження пам'ятників чи споруд, які виявляють собою релігійну чи культурну цінність якої-небудь групи населення;
- діяння, умисно вчинені з метою повного або часткового знищення будь-якої релігійної групи, а також публічні заклики, виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких діянь з метою їх розповсюдження (Коментар ККУ, 2009).

Розвиваючи завдання Стратегії інформаційної безпеки, ст. 16 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», як підставу припинення реєстрації релігійної організації у судовому порядку, зазначає: «виявлення неодноразових фактів використання релігійної організації для цілей поширення пропаганди ідеології «руського міра»» (Закон № 987-ХІІ, 1991). А у березні 2022 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо заборони виготовлення та поширення інформаційної продукції, спрямованої на пропагування

дій держави-агресора». У нормативному акті, зокрема, передбачено ліквідацію релігійної організації у разі доведення судом її антидержавної діяльності, також і створення загроз національній безпеці України (Закон № 2109-IX, 2022).

Дійсно, в умовах воєнної агресії РФ для національної безпеки України реальну загрозу становлять релігійні організації, керівні центри котрих розташовані у Росії, зокрема під повним або частковим контролем російської православної церкви (далі – РПЦ або московський патріархат). Першочергово це стосується Української православної церкви (далі – УПЦ), мережа якої поширена по всій Україні. За даними Державної служби України з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС), на початок 2024 р. у підпорядкуванні УПЦ перебувало 11 780 релігійних організацій, що в 1,5 рази більше ніж у Православної церкви України (далі – ПЦУ) (Статистика ДЕСС, 2024). Через окремі єпархії УПЦ РПЦ здатна вчиняти загальнонаціональні чи регіональні провокаційні, суспільно-дестабілізаційні та руйнівні заходи. Найбільші загрози національній безпеці несе діяльність єпархіальних управлінь УПЦ та їхніх великих монастирів, зокрема розміщених в українських святинях (Києво-Печерська й Почаївська лаври). За даними соціологічного дослідження Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), проведеного в липні 2022 р., 54% респондентів належать до ПЦУ, і лише 4% опитаних ідентифікувало себе з УПЦ. Усього за неповний рік кількість прихильників проросійської церкви зменшилася в 4,5 рази – з 18 до 4% (Статистика КМІС, 2022).

Для дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в Україні ворогом розроблено різні механізми використання релігійних організацій України, зокрема і УПЦ, а саме:

- наповнення світового та українського інформаційного простору повідомленнями агресивного маніпулятивного квазірелігійного змісту, спрямованими на розкол українського народу;

- безпосередній вплив на всі соціальні верстви населення, у т.ч. на владні структури України, з інспіруванням внутрішньосупільної напруги та генерування міжконфесійної і міжцерковної ворожнечі;

- організація несанкціонованих масових релігійних заходів із подальшим переростанням у силові протистояння, захопленням культових споруд тощо;

- провокування та загострення майнових конфліктів УПЦ із Православною церквою України та Українською греко-католицькою церквою;

- дискредитація України, зокрема й Президента України, на міжнародній арені у нібито проведенні дискримінаційної політики щодо релігії тощо.

Результатом практичної реалізації механізму захисту релігійної складової національної безпеки можна вважати наступне: у грудні 2022 р. Рада національної безпеки і оборони України ухвалила рішення «Про окремі аспекти діяльності релігійних організацій в Україні і застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». Документ передбачав низку важливих превентивних кроків. Серед них, зокрема, – запровадження персональних санкцій стосовно осіб, пов'язаних із УПЦ (РНБО України, 2022). Під їхню дію потрапили, наприклад, екснардеп і за сумісництвом діякон УПЦ В. Новинський, екснамісник Києво-Печерської лаври митрополит Павло (Лебідь), митрополит Сімферопольський і Кримський РПЦ Лазар, митрополит Ізюмський і Куп'янський УПЦ Єлисей, єпископ Роменський і Буринський УПЦ Іосиф та інші особи. Наприкінці січня 2023 р. РНБО затвердила зміни до грудневого рішення, застосувавши до підсанкційних осіб повний пакет обмежувальних заходів із 14 позицій терміном на п'ять років. Обидва документи уведено в дію указами Президента України (НІСД, 2023).

У свою чергу, з 2022 р. Служба безпеки України проводить різнопланові без-

пекові заходи на території багатьох єпархій УПЦ – Вінницької, Кіровоградської, Чернівецько-Буковинської, Івано-Франківської, Волинської, Мукачівської, Рівненської, Черкаської та ін. Під час контрольно-розвідувальних заходів співробітниками СБУ обстежено понад 350 культових споруд, перевірено понад 850 осіб, із яких більше як пів сотні було допитано в межах кримінальних проваджень. За результатами перевірок було виявлено літературу з пропагандистськими меседжами «руського міра», листування з вищим церковним керівництвом російської православної церкви, російсько-імперську символіку, російську валюту, інші підривні матеріали, що створюють загрози національній безпеці України, зокрема інструкції поводження з «розкольницькими релігіями» та ін (офіційна сторінка СБУ «Facebook»).

Окремим ієрархам висунуто підозру в державній зраді, проведенні антиукраїнської діяльності, розпалюванні ненависті на релігійному ґрунті. Загалом СБУ розслідує понад 100 кримінальних проваджень проти проросійськи налаштованих кліриків УПЦ. Щодо деяких уже ухвалені конкретні політичні та судові рішення. Так, митрополита Чернівецького і Буковинського Мелетія Президент України позбавив українського громадянства, екснамєсника Києво-Печерської лаври митрополита Павла суд відправив під домашній арешт на 60 діб, ексєрєвник Кіровоградської єпархії митрополит Йосаф отримав вирок – три роки позбавлення волі з іспитовим терміном два роки.

Загалом, за період повномасштабної війни в парламенті України було зарєєстровано кілька законопроектів, у яких пропонувалося припинення діяльності УПЦ. Серед них такі: «Про заборону Московського патріархату на території України» від 22 березня 2022 р. № 7204; «Про внесення змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо заборони діяльності релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної

організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» від 26 березня 2022 р. № 7213; «Про забезпечення зміцнення національної безпеки у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій» від 23 листопада 2022 р. № 8221; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання діяльності релігійних організацій» від 05 грудня 2022 р. № 8262. Кабінет Міністрів України подав власний законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності в Україні релігійних організацій» від 19 січня 2023 р. № 8371, підготовлений на виконання грудневого 2022 р. рішення РНБО України.

Результатом плідної нормотворчої роботи став прийнятий у серпні 2024 року Верховною Радою України Закон України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій», яким також було передбачено внесення змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» та інших нормативних актів. Основні змістовні зміни стосувалися наступного: нарешті визначено в українському законодавстві поняття «іноземна релігійна організація»; крім того в Україні унеможливується діяльність окремих релігійних організацій, а саме: афілійованих з іноземною релігійною організацією, діяльність якої в Україні заборонена відповідно до Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій»; афілійованих з релігійною організацією, яка афілійована з іноземною релігійною організацією, діяльність якої в Україні заборонена відповідно до цього Закону (Закон № 3894-IX, 2024). У цьому ж ЗУ надається вичерпний перелік ознак іноземної релігійної організації,

діяльність якої може бути заборонена в установленому законом порядку, під яку зокрема підпадає російська православна церква.

Утім, на сьогодні механізм реалізації норм цього нормативно-правового акту остаточно не визначений, оскільки проєкт Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення дослідження наявності ознак афілійованості релігійної організації з іноземною релігійною організацією, діяльність якої в Україні заборонена», не прийнятий. У разі успішного прийняття урядом цієї постанови, Державна служба з етнополітики і свободи совісті матиме компетенцію проводити дослідження та встановлювати, чи є певна релігійна організація афілійованою з рпц; послідовно формувати перелік релігійних організацій, афілійованих з рпц; володіти інформацією про кількість таких релігійних організацій тощо.

Велике значення в реалізації інституційного елементу правового механізму захисту релігійної складової є правова деталізація протиправної діяльності у релігійній сфері та визначення низки охоронюваних кримінальним законодавством об'єктів у сфері свободи совісті та віросповідання. Так, серед статей Кримінального кодексу України, які належать до підслідності органів Національної поліції України, ці об'єкти деталізовані у статтях, а саме: ст. 161 (порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками), ст. 178 (пошкодження релігійних споруд чи культових будинків), ст. 179 (незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь), 180 (перешкоджання здійснення релігійного обряду), ст. 181 (посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних об'єднань).

Крім того Урядом ще у квітні 2022 року законопроект № 7290 (проект Закону № 7290, 2022), про внесення

змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України. Цей проєкт закону має й оновлення щодо ст. 438 КК України «Воєнні злочини» (належить до підслідності СБ України) – до КК України пропонується додати ст. 438-2, де воєнним злочином буде визнаватися напад на «будівлю, призначену для цілей релігії, освіти, мистецтва, науки або благодійної діяльності, історичну пам'ятку, госпіталь чи місце розміщення хворих і поранених, якщо такі об'єкти не є військовою ціллю» (ч. 2, п. 4, ст. 438-2 КК України). У разі прийняття цього законопроекту, слідчі органів безпеки зможуть ефективніше розслідувати кримінальні провадження за напади РФ на культові споруди, без апеляції до міжнародних інстанцій, на основі національного законодавства.

Загалом, дослідження загроз національній безпеці у релігійній складовій змушує нас до пошуку відповіді на запитання – чи всі перелічені вище протиправні діяння у релігійній сфері (визначені у законах України та КК України) несуть загрозу національній безпеці України? Чи можна ці загрози об'єднати за певною системою? Адже, наприклад, конфлікти на релігійному ґрунті (як одна із загроз, що визначена у Стратегії воєнної безпеки України) різняться доволі широко: від побутових сварок окремих віруючих до масштабних сучасних протистоянь між православними церквами та захоплення храмів; нетрадиційні релігійні культи, які проводять мирні гуртки «самовдосконалення» з використанням психотропних речовин чи новітні релігійні організації, які планують терористичні акти проти релігійних конкурентів та численні випадки самогубств, доцільно згадати сумнозвісні приклади «Аум-Сінріке» та Біле Братство «ЮСМАЛОС». Крім того, у релігійній сфері можуть формуватися місце й інші загрози національній безпеці, наприклад, на сьогодні релігійні об'єднання є зручним інструментом розвідувальної діяльності іноземних спецслужб, зокре-

ма рф; у випадку співпадіння релігійної та етнічної самоідентифікації народів можливе виникнення релігійного сепаратизму тощо.

На наш погляд, аналіз вищевикладеного дозволяє сформулювати наступну авторську класифікацію загроз національній безпеці у релігійній сфері:

- Релігійний фундаменталізм (який включає релігійний радикалізм, релігійний екстремізм, релігійний тероризм тощо), спрямований проти релігійних «конкурентів» якими виступають інші релігійні організації, церкви, культи тощо;

- Кримінальні правопорушення проти релігійних прав і свобод окремих громадян та інших осіб, як спосіб вираження релігійного фундаменталізму;

- Антиукраїнська діяльність релігійних організацій або віруючих осіб, спрямована на повалення суверенітету та територіальної цілісності України, фактично релігійний колабораціонізм, релігійний сепаратизм тощо;

- Завдання шкоди релігійно-духовним традиціям українського народу у ході здійснення небезпечних духовно-психологічних практик у культовій діяльності (часто пов'язано із протиправною діяльністю нетрадиційних релігійних організацій).

- Залучення релігійних організацій (окремих осіб із релігійного середовища) до розвідувально-підбивної діяльності проти України.

Вищевикладене змушує нас акцентувати увагу на напрямках удосконалення правового механізму захисту релігійної складової національної безпеки, серед яких доцільно виділити:

1. Закріплення у Законі України «Про національну безпеку України» поняття «релігійна безпека».

2. Прийняття Концепції державно-конфесійних відносин, у якій систематизувати і унормувати загрози національній безпеці у релігійній сфері, зокрема в зазначених вище Стратегіях, у Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» тощо.

3. Запровадження законодавчих ініціатив контролю за фінансово-економічною та освітньо-інформаційною діяльністю релігійних організацій із центром у державі-агресорі.

4. Прийняття постанови Кабінету Міністрів України про затвердження «Порядку проведення дослідження наявності ознак афілійованості релігійної організації з іноземною релігійною організацією, діяльність якої в Україні заборонена».

5. Загальнодержавна протидія загрозам релігійній безпеці України в інформаційному просторі, зокрема поширенню ідеології «руського міра».

6. Застосування персональних санкцій проти представників рпц.

7. Посилення СБ України розслідування фактів колабораційної діяльності представників релігійних організацій під час воєнної агресії рф проти України.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Таким чином, в Україні з 2014 року відбувається гібридна агресія рф із використанням усіх ресурсів та сфер впливу, зокрема і у релігійному середовищі. На сьогодні ж аналіз нормативно-правових актів дає підстави свідчити, що на рівні законодавчих актів в Україні сфера загроз національній безпеці України у релігійній сфері чітко не визначена, що негативно впливає на правовий механізм захисту релігійної складової національної безпеки держави.

Загрози національній безпеці України в релігійній сфері можна визначити як умови та фактори, що формуються в релігійній сфері та створюють пряму чи непряму можливість заподіяння шкоди особі та державі. Це цілий комплекс загроз порушення конституційних прав людини і громадянина, суверенітету та територіальної цілісності України, її здатності до сталого розвитку, а, зрештою, основ конституційного ладу нашої держави. Все, без винятку, що становить конституційний лад України може стати об'єктом загроз, що формуються в релі-

гійній сфері життя суспільства. Наприклад, конституційний принцип поділу влади може бути поставлений під загрозу, якщо до влади в державі придуть представники радикальних релігійних організацій, доктрина яких не передбачає незалежного існування таких гілок влади, як законодавча, виконавча та судова, або керівний центр найбільшої релігійної організації знаходиться у країні агресорі тощо.

Аналіз сучасної нормативно-правової бази та подій у релігійному середовищі України визначає, що найбільшу загрозу національній безпеці України у релігійній сфері несуть: антиукраїнська діяльність рпц та поширення ідеології «руського міра», релігійний фундаменталізм, які поєднують в собі низку протиправних діянь у релігійній сфері; участь релігійних організацій та залучення віруючих до поширення сепаратизму та міжнародного тероризму, інших способів ведення гібридних воєн; конфлікти на релігійному ґрунті тощо.

Правовий механізм захисту релігійної складової національної безпеки України полягає у системі правових норм, принципів, процедур, інститутів, а також діяльності державних органів, які спрямовані на охорону релігійної сфери держави від загроз, що мають на меті дестабілізувати суспільство, порушити стабільність міжконфесійних відносин або бути використані як інструмент гібридної агресії. Структурно цей механізм формується з нормативних та інституційних елементів, які системно взаємопов'язані між собою

На наш погляд, удосконалення правового механізму захисту релігійної

складової національної безпеки України потребує: визначення терміна «релігійна безпека» у ЗУ «Про національну безпеку України»; чітке унормування загроз релігійній складовій національної безпеки України (загрози у релігійному середовищі, зазначені у Стратегії національної безпеки України, Стратегії забезпечення державної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України та Стратегії інформаційної безпеки України мають бути тотожними та корелюватися із Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» та іншими нормативними актами держави) – через це, на наш погляд, на законодавчому рівні стала б значимою Концепція державно-конфесійних відносин, де слід було б детально визначити комплексний перелік основних загроз саме національній безпеці у релігійній сфері із тлумаченням їх сутності і змісту. Крім того, вагомим напрямом діяльності державних органів має стати протидія загрозам релігійній безпеці України в інформаційному просторі, зокрема поширенню ідеології «руського міра» російської православної церкви тощо.

Серед перспективних напрямів подальших досліджень вважаємо наступні: використання релігійних структур як інструмента гібридного впливу в умовах правового режиму воєнного стану; правові та організаційні основи запобігання радикалізації релігійних організацій, а також використання релігійних наративів в екстремістських або терористичних цілях.

Подяки

Немає

Конфлікт інтересів

Немає

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Державна служба України з етнополітики та свободи совісті. Офіційний сайт. URL: <https://dcss.gov.ua/>

Державно-церковні та суспільно-релігійні відносини в умовах війни Росії проти України: аналітична доповідь. С.І. Здіорук, В.В. Токман; за ред. С.І. Здіорука. Київ: НІСД, 2023. 36 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.07>

Динаміка релігійної самоідентифікації населення України: результати телефонного опитування, проведеного 6–20 липня 2022 р. Київський міжнародний інститут соціології (KMIC). URL: <https://kiiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1129&page=10>

Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави і права: підручник. Київ: Кондор, 2006. 477 с.

Кривицький Ю. Теоретико-методологічні основи розуміння механізму правового регулювання. *Підприємництво, господарство, право*. 2009. № 10. С. 24.

Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. URL: <http://mego.info/матеріал/науково-практичний-коментар-кримінального-кодексу-україни-том-2-ковальський-вс-2009р>

Погорецький М., Саленко О. Забезпечення особі права на ефективну, реальну та практичну правову допомогу в кримінальному провадженні в контексті практики Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2020. Вип. 44. С. 128–133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2020_44_29

Погорецький М. А. Механізм забезпечення прав учасників кримінального процесу. *Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС*, 2012. № 4. С. 93–101.

Погорецький М. А. Людина – суб'єкт захисту в оперативно-розшуковій діяльності. *Наук. записки. Сер. «Право»*. Острог: Нац. ун-т «ОА», 2002. С. 293–297;

Погорецький М. А. Забезпечення захисту прав людини в новому КПК України. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: зб. наук. праць Донецького ін-ту внутр. справ при Донецькому нац. ун-ті*. Донецьк: ДІВС, 2002. № 3. С. 211–219.

Про внесення змін до деяких законів України щодо заборони виготовлення та поширення інформаційної продукції, спрямованої на пропагування дій держави-агресора: Закон України № 2109-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-20#Text>

Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України № 2411-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 40. Ст. 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій: Закон України № 3894-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3894-20>

Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: Постанова Верховної Ради України. 1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-вр#Text>

Про національну безпеку України: Закон України № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

Про окремі аспекти діяльності релігійних організацій в Україні і застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 01.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0021525-22#n2>

Про основи національної безпеки України: Закон України № 964-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст. 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>

Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>

Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»: Указ Президента України № 56/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>

Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України № 987-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 25. Ст. 283. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>

Про Стратегію інформаційної безпеки: Рішення Ради національної безпеки і оборони України (Указ Президента України від 28 грудня 2021 року № 685). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0080525-21#Text>

Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України № 7290, 2022. Верховна Рада України: офіційний вебсайт. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39449>

Служба безпеки України проводить безпекові заходи у Києво-Печерській лаврі. URL: <https://www.facebook.com/SecurSerUkraine/posts/496524609241121>

Скаун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. Київ: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. 460с.

REFERENCES

State Service of Ukraine for Ethnopolitics and Freedom of Conscience. Retrieved from <https://dess.gov.ua/>
Zdioruk, S. I., & Tokman, V. V. (2023). *State–Church and Societal–Religious Relations in the Context of Russia's War Against Ukraine: Analytical Report*. (Ed. S.I. Zdioruk). Kyiv: NISS. 36 p. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.07>

Dynamics of Religious Self-Identification of the Population of Ukraine: Results of the Telephone Survey Conducted on July 6–20, 2022. *Kyiv International Institute of Sociology (KIIS)*. Retrieved from <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1129&page=10>

Kelman, M. S., & Murashyn, O. H. (2006). *General Theory of State and Law: Textbook*. Kyiv: Kondor. 477 p.

Kryvytskyi, Yu. (2009). Theoretical and methodological foundations of understanding the mechanism of legal regulation. *Entrepreneurship, Economy, and Law*, (10), 24. *Scientific and Practical Commentary on the Criminal Code of Ukraine*. Retrieved from <http://mego.info/матеріал/науково-практичний-коментар-кримінального-кодексу-україни-том-2-ковальський-вс-2009р>

Pohoretskyi, M., & Salenko, O. (2020). The provision of the right to effective, real, and practical legal aid in criminal proceedings in the context of the case law of the European Court of Human Rights. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence*, (44), 128–133. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2020_44_29

Pohoretskyi, M. A. (2012). The mechanism for ensuring the rights of participants in criminal proceedings. *Bulletin of the Zaporizhzhia Law Institute of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, (4), 93–101.

Pohoretskyi, M. A. (2002). The individual as a subject of protection in operational–search activity. *Scientific Notes. Series: Law*. Ostroh: National University «Ostroh Academy.» pp. 293–297.

Pohoretskyi, M. A. (2002). Ensuring the protection of human rights in the new Criminal Procedure Code of Ukraine. *Problems of Jurisprudence and Law Enforcement Activity: Collection of Scientific Works of the Donetsk Institute of Internal Affairs at Donetsk National University*, (3), 211–219. Donetsk: DIVS.

Law of Ukraine No. 2109-IX «On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Prohibition of the Production and Dissemination of Information Products Aimed at Promoting the Actions of the Aggressor State.» Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-20#Text>

Law of Ukraine No. 2411-VI «On the Principles of Domestic and Foreign Policy.» *Vidomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine*, (40), 527. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

Law of Ukraine No. 3894-IX «On the Protection of the Constitutional Order in the Sphere of Activities of Religious Organizations.» Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/3894-20> Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine «On the Concept (Fundamentals of State Policy) of National Security of Ukraine.» (1997). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-вр#Text>

Law of Ukraine No. 2469-VIII «On National Security of Ukraine.» *Vidomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine*, (31), 241. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated December 1, 2022 «On Certain Aspects of the Activities of Religious Organizations in Ukraine and the Application of Personal Special Economic and Other Restrictive Measures (Sanctions).» Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0021525-22#n2>

Law of Ukraine No. 964-IV «On the Fundamentals of National Security of Ukraine.» *Vidomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine*, (39), 351. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>

Presidential Decree No. 392/2020 «On the National Security Strategy of Ukraine» (Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 14, 2020). Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

Presidential Decree No. 121/2021 «On the Military Security Strategy of Ukraine» (Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated March 25, 2021). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>

Presidential Decree No. 56/2022 «On the State Security Strategy» (Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated December 30, 2021). Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>

Law of Ukraine No. 987-XII «On Freedom of Conscience and Religious Organizations.» *Vidomosti of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR*, (25), 283. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>

Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine «On the Information Security Strategy» (Presidential Decree of December 28, 2021, No. 685). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0080525-21#Text>

Draft Law on Amendments to the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Procedure Code of Ukraine No. 7290 (2022). *Verkhovna Rada of Ukraine: Official Website*. Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39449>

Security Service of Ukraine. Security Measures in the Kyiv-Pechersk Lavra. Retrieved from <https://www.facebook.com/SecurSerUkraine/posts/496524609241121>

Skakun, O. F. (2009). *Theory of Law and the State: Textbook*. Kyiv: Alerta; KNT; TsUL. 460 p.

UDC 34:351.746.1:2

Davydenko Mykola Oleksandrovych – PhD in Law

Senior Researcher of
Scientific Laboratory No. 3 of the Scientific and Organizational Center of the
National Academy of the Security Service of Ukraine
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-5133-8592>
jinn7slim@gmail.com

Davydova Tetiana Oleksandivna – PhD in Law

Deputy Director of the Center – Head of the Organizational
and Scientific Department of the Scientific and Organizational Center of the
National Academy of the Security Service of Ukraine
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-8431-9024>
tatada2009@gmail.com

**Legal mechanism for protecting the religious component of Ukraine's national security:
current issues and ways to address them**

The article emphasizes that, in the context of the large-scale military aggression of the Russian Federation against Ukraine, the spiritual and religious sphere is one of the most important components in shaping Ukraine's national security. It highlights the serious threat posed to Ukraine's national security by the anti-Ukrainian activities of the Russian Orthodox Church and other religious organizations of the Russian Federation, particularly through the dissemination of the «russian world» ideology in the information environment and its direct influence on certain Ukrainian religious organizations, notably the Ukrainian Orthodox Church.

The purpose of the article is to study the essence and content of the legal mechanism for protecting the religious component of Ukraine's national security. The article proposes a definition of the «legal mechanism for protecting the religious component of national security,» formulates its essence (goal), and examines its key elements: normative and institutional. It analyzes the legal framework addressing current threats to Ukraine's national security in the religious sphere. It is noted that problems with effectively ensuring a state's security often stem from an inadequate legal assessment of threats or a lack of their regulatory definition in legislation.

Key problematic issues in the legal regulation of countering threats to Ukraine's national security in the spiritual and religious sphere are identified, including: the absence of a legally defined concept of «religious security»; various threats are mentioned in legal acts as potentially arising in the religious environment, but most lack legal definition and are not addressed in criminal legislation; there is no clear legal mechanism for implementing the Law of Ukraine «On the Protection of the Constitutional Order in the Activities of Religious Organizations»; and there is a need to amend the Criminal Code of Ukraine to criminalize offenses involving religious sites, among others. The article analyzes religious threats based on their impact on national security and offers an original classification of these threats.

The article concludes with recommendations for improving both the normative and institutional elements of the legal mechanism for protecting the religious component of national security.

Keywords: religious security, legal mechanism, spiritual and religious sphere, foreign religious organization, religious fundamentalism, religious extremism, radicalism, threat, national security.